

Ehdotus hallituksen esitykseksi viittomakielilain – Viittomakielen lautakunnan lausunto (lausunnon määräpäivä 22.10.2014)

Asia oikeusministeriön lausuntopalvelu.fi-www-sivulla

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=c599f702-2ce5-4f85-9199-64bc6238ae40>

Mitä mieltä olette viittomakieltä käyttävän määritelmästä?

Viittomakielen lautakunnan mielestä määritelmä on hyvä ja toimiva. On tärkeää, että määritelmä kattaa viittomakielen eri tavoin omaksuneet henkilöt ja myös viittomakielisessä perheessä kasvaneet kuulevat lapset.

Mitä mieltä olette ehdotetun viittomakielilain tavoitteesta? Edistääkö laki viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista, heidän mahdollisuuksiaan käyttää omaa kieltään ja saada tietoa viittomakielellä?

Kyllä, mutta siinä on kaksi suurta puutetta: 1) lapsen oikeus kieleen tulee kirjata itse lakitekstiin ja 2) tulee käynnistää suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelma eikä vain selvittää kielen käyttäjien tilannetta (tarkempaa tietoa näistä seuraavan kysymyksen vastauksessa).

Millä muilla keinoilla viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista voitaisiin edistää? Mitkä ovat esimerkiksi keskeisimpiä kehittämiskohteita tai -tapoja suomenruotsalaisen viittomakielen aseman parantamiseksi?

Lapsen oikeus kieleen

Jotta kuuro tai kuulovammainen lapsi voi ylipäänsä valita kielekseen suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen, hänen on täytynyt ensin saada mahdollisuus omaksua tätä kieltä. Viittomakielen lautakunta katsoo, että kuurolla lapsella – riippumatta siitä, onko hänelle asennettu sisäkorvaistute – on oikeus oppia (kieliympäristönsä huomioiden) vähintään toinen näistä kielistä. Lisäksi lapsen perheen ja muun lähipiirin, kuten isovanhempien tulee voida saada tämän kielen opetusta.

Viittomakielilakia valmistellut työryhmä ottaa esille lapsen oikeuden omaan kieleen mietinnön luvussa 2.3.8 (s. 57–58). Viittomakielen lautakunta katsoo tekstin olevan riittämätön velvoite sosiaali-, terveydenhoito- ja opetusviranomaisille huolehtia siitä, että kuuro tai kuulovammainen lapsi saa mahdollisuuden omaksua jompaakumpaa viittomakielistämme. Velvoite tulee mietinnön lisäksi mainita itse lakitekstissä, esimerkiksi pykälässä 4.

Nykyisellään sosiaali- ja terveydenhoitojärjestelmämme ohjaa kuuron lapsen ja hänen perheensä kielivalintoja heti lapsen syntymästä lähtien ja jopa tekee päätöksiä heidän puolestaan, esimerkiksi eväämällä viittomakielen opetukseen

oikeuttavan lausunnon. Kielivalinnan tulee olla nimenomaan kieliasia eikä esimerkiksi lasta tietyssä ikävaiheessa kuntouttava toimenpide, kuten asia nyt voidaan nähdä.

Ongelmallista on myös se, että lapselle ja perheelle voidaan perheen toiveen vastaisesti viittomakielen sijaan tarjota vain tukiviittomien opetusta. Jos lapsi tuntee vain tukiviittomien käytön eikä viittomakieltä tosiasiallisena kielenä, hän voi kokea jäävänsä viittomakielisen yhteisön ulkopuolelle. Vakava ongelma viittomakielen taitamattomuudesta voi muodostua myös tulkin käytössä: jos lapsen aloittaessa koulunkäynti todetaan, että hän tarvitsee esimerkiksi osalle tunteista tulkkauksen, mikä voisi olla se kielimuoto, jota lapsi ja tulkki käyttäisivät?

Suomenruotsalaisen viittomakielen elvytys

Viittomakielen lautakunta pitää hyvänä ensiaskeleena työryhmän esitystä erillisen selvityksen tekemisestä suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kokonaistilanteesta (mietinnön s. 10). Tämä on kuitenkin vain ensiaskel. Kieli on tällä hetkellä jo hyvin uhanalainen, ja siksi pelkän selvityksen sijaan tulisi pikaisesti käynnistää laaja-alainen suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelma. Elvytysohjelma on parasta laatia ja toteuttaa kieliyhteisölähtöisesti: kielen nykyiset ja tulevat käyttäjät toimivat toteuttajina elvytyksen eri osaprosesseissa (kielen dokumentointi, tutkimus ja opetus, kieli- ja kulttuuritietoisuuden kehittäminen, identiteetin vahvistaminen jne.) ja hankkeen rakenteet tukevat tätä työtä mm. kielitieteellisellä ja pedagogisella asiantuntemuksella. Kieli elpyy kestäväälle pohjalle vain, jos yhteisö osallistetaan työhön alusta lähtien elvytysohjelman suunnittelusta alkaen aina toteutuksen eri vaiheisiin.

Suomenruotsalaisen viittomakielen opetus, tulkkaus ja tiedonvälitys

Suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta on tarjolla vain satunnaisesti ja tulkkitututusta ei lainkaan. Lisäksi nykyisessä Kelan vastuulla olevassa viittomakielen tulkkauspalvelussa on suuria puutteita: suomenruotsalaista viittomakieltä taitavia tulkkeja on hyvin vähän ja näiden lisäksi kuuroille asiakkaille tarjotaankin mm. tulkkeja, jotka käyttävät suomalaista viittomakieltä ja osaavat ruotsia, mutta jotka eivät välttämättä ymmärrä suomenruotsalaista viittomakieltä tai pysty kääntämään viittomakielestä ruotsiin päin.

Tiedonvälityksessä ongelma on usein moninkertainen: asiasta voidaan tiedottaa suomalaisella viittomakielellä ja suomeksi, mutta kun käännoä ruotsiksi ei ole tehty lainkaan, suomenruotsalaiselle viittomakielelle kääntäminen joudutaan aloittamaan hankkimalla tekstin ruotsinnoä. Suomenruotsalaiselle viittomakielelle kääntäjän koulutusta ei ole puolestaan tarjolla lainkaan. Suomenruotsalaiselle viittomakieliselle myös ruotsinkieliset tekstit ovat tärkeä tiedonlähte. Usein tietoa ei kuitenkaan ole saatavilla tässäkin muodossa.

Yle ei tarjoa suomenruotsalaisella viittomakielellä ohjelmaa lainkaan. Tämä puute tulisi korjata mahdollisimman pian.

Jotta ongelmia päästään ratkomaan, ylempänä mainitun elvytysohjelman ohella (tai sen osana) tulisi pikaisesti käynnistää mietinnössä (s. 56) esille nostettu, mahdollisesti kertaluonteisena järjestettävä, suomenruotsalaisen viittomakielen ”ohjaajien” (teckenspråksinstruktörer; asiantuntijaohjaajien) koulutus. Siitä valmistuvat voisivat työskennellä mm. viittomakielen opettajina tulkikoulutuksessa, kääntäjinä ja koulunkäyntiavustajina.

Millaista erityislainsäädäntöä eri hallinnonaloilla tarvitaan, jotta viittomakieltä käyttävien oikeudet toteutuvat? Työryhmän mietinnössä kerrotaan eri hallinnonalojen lainsäädännön ongelmista ja kehittämistarpeista. Mitä muita mahdollisia ongelmia ja kehittämistarpeita erityislainsäädäntöön ja sen soveltamiseen liittyy? Esimerkiksi miten viranomaiset huolehtivat tulkitsemisesta/tulkkauksesta sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Aina tulkkaus ei ole oikea ratkaisu

Vaikka tulkkaus onkin arjesta juhlaan useimmiten hyvinkin toimiva tapa välittää asioita viittomakielellä, on myös tilanteita, joissa omakielinen palvelu on selvästi parempi, jopa ainoa oikea ratkaisu. Esimerkiksi pienen lapsen elämää päivähoidossa ei tule järjestää tulkkauksen varaan. Lapsen kielitaito on tähän riittämätön, eikä häneltä voi vielä vaatia tulkin käytön opettelua. Viittomakielisten vanhusten hoidossa omakielinen hoitopaikka, jossa myös henkilökunta on viittomakielistä, tarjoaa parhaat puitteet hyvälle elämälle. Viittomakielinen kuuro voi kuulevien, viittomakieltä taitamattomien joukossa jäädä epäinhimillisellä tavalla yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi. Edellä mainittujen lisäksi elämäntilanteissa, joissa ihminen on erityisen haavoittuvainen, kuten esimerkiksi mielenterveysongelmien kanssa kamppaillessa, omakielinen palvelu on useimmiten selvästi paras ratkaisu.

Viittomakieltemme sanakirjatyön ja kielenhuollon resursointi

Viittomakielen lautakunta pitää erinomaisena sitä, että lakiehdotukseen on sisällytetty kohta 4. § [...] Koulutuksesta, tutkimuksesta ja kielenhuollosta säädetään erikseen. [...] Nykyisessä lainsäädännössä määrätään vain viittomakieltemme kielenhuollosta ja siitäkin vain osuudesta, joka koskee Viittomakielen lautakunnan toimintaa (Laki Kotimaisten kielten keskuksesta 1433/2011 ja Valtioneuvoston asetus Kotimaisten kielten keskuksesta 1566/2011). Tutkimuksesta ei määrätä varsinaisessa lakitekstissä lainkaan. Ainoat merkinnät löytyvät Sivistysvaliokunnan mietinnöstä 4/2011, joka liittyy Lakiin Kotimaisten kielten keskuksesta. Siinä sanotaan, että vuoteen 2011 saakka Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa sijainnut viittomakielen tutkijan toimi ja sen rahoitus siirretään Kuurojen Liitolle, ja että tämä tutkija toimii mm. viittomakielen sanakirjan päätoimittajana. Lisäksi on sovittu, että hän toimii viittomakielen lautakunnan sihteerinä. Toimenkuva kattaa periaatteessa molemmat viittomakielemme. Käytännössä yksi työntekijä ei kuitenkaan voi huolehtia kahden kielen sanakirjatyöstä ja kielenhuollosta – ja muun muassa erityisen paljon toivotusta, videopuhelimitse toimivasta kielineuvonnasta – vaan todellinen resurssitarve on minimissään kaksi työntekijää molemmille kielille.

Vastuu suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksesta

Kuten mietinnön sivuilla 10 ja 57 todetaan, millään taholla ei ole tällä hetkellä vastuuta suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksesta. Mahdollisina vastuun vastaanottajatahoina esille nostetaan Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos sekä Jyväskylän yliopiston Viittomakielen keskus.

Jyväskylän yliopistossa on jo vuodesta 1992 tutkittu ja opetettu suomalaista viittomakieltä ja Viittomakielen keskus tarjoaakin pitkät perinteet omaavan viittomakielisen työ- ja opiskeluympäristön. Jyväskylän yliopiston infrastuktuuri on kuitenkin pääsääntöisesti suomenkielistä (osin englanninkielistä), eikä palvelua ole tarjolla ruotsiksi.

Helsingin yliopistolla ei ole tarjota valmista viittomakielistä työskentely-ympäristöä. Sillä on kuitenkin sekä suomen- että ruotsinkielinen infrastruktuuri ja pitkät perinteet kielten tutkimuksessa ja opetuksessa. Siellä on myös järjestetty opetusta suomenruotsalaisessa viittomakielessä ja sen kulttuurissa sekä tehty yksi, osin suomenruotsalaista viittomakieltä käsittelevä väitöskirja (Hoyer 2012, Nordica). Suomessa asuvat suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät elävät pääsääntöisesti eteläisellä ja itäisellä rannikkoalueella. Näin ollen Helsingin yliopisto sijaitsee kielenkäyttäjien asuma-alueella.

Viittomakielen lautakunta ei suoranaisesti halua ottaa kantaa siihen, kumpi yliopisto vastuun suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksesta ottaisi, vaan jättää sen näiden tahojen itsensä pohdittavaksi.

Väestörekisterikeskukseen ei tällä hetkellä voi ilmoittaa kuin yhden kielen äidinkielekseen. Tämä tulisi muuttaa siten, että olisi mahdollista ilmoittaa ainakin kaksi kieltä. Nykyinen käytäntö on suurin syy siihen, etteivät viittomakieliset juurikaan ole ilmoittaneet suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen olevan äidinkieltensä.

Suomen viittomakielten yhteisesti käytettävän tutkimusaineistopankin luominen on välttämätön edellytys viittomakieltemme tutkimukselle ja kuvaukselle. Vain kielitieteellisesti koodatun, riittävän laajan aineiston pohjalta voidaan tuottaa kieltä aidosti kuvaavia oppimateriaaleja, sanakirjoja ja kieliopin kuvauksia. Viitotun aineiston kielitieteellinen koodaus eli annotointi aineistopankkia varten on hyvin työlästä käsityötä. Kahden tunnin aineiston perusannotointi (viittomien tunnistus ja koodaus sekä viitotun käännös suomeksi tai ruotsiksi) kestää yhdeltä henkilöltä vähintään vuoden. Valtion tulisi osoittaa rahoitus tälle annotointihankkeelle, sillä säätiöt ja rahastot näyttävät olevan valmiita myöntämään tällaiseen työhön ylipäättään vain pieniä avustuksia, joiden myötä työ edistyy katkonaisesti ja hitaasti.

Mitä ajatuksia teillä on viittomakielisten perheiden kuulovammaisten ja kuulevien lasten asemasta?

Nostimme tämän aiheen esille jo ylempänä otsikon ”Lapsen oikeus kieleen” alla. Onhan itsestään selvää, ettei kuuron tai kuulovammaisen lapsen viittomakielisyys voi kehittyä itsekseen, vaan että vähintään lapsen lähipiirin olisi myös käytettävä viittomakieltä. Kuuron lapsen kuulevien sisarusten ja kuurojen vanhempien kuulevien lasten kaksikieliseksi kasvamista tulee tukea jo varhaislapsuudessa mm. tarjoamalla heille viittomakielistä päivähoitoa.

Kouluun siirtyessään viittomakielisen lapsen tulee saada äidinkielen opetusta suomalaisessa tai suomenruotsalaisessa viittomakielessä. Viittomakieltemme äidinkielenä opetuksessa on tällä hetkellä kuitenkin mittavia puutteita. Tarkkoja lukuja kokonaistilanteesta ei ole saatavilla, mutta se tiedetään, että kaikille viittomakielisille lapsille äidinkielen opetusta ei edes tarjota eikä viittomakielistä kuulevaa lasta välttämättä koulussa aina tunnisteta viittomakieliseksi. Viittomakieli äidinkielenä opetusmateriaalia ei ole saatavilla, ja opettajat joutuvatkin itse koostamaan käyttämänsä aineiston. Viittomakielen lautakunta katsoo, että valtion tulee pikaisesti käynnistää mietinnössä (s. 11) ehdotettu viittomakieltä käyttävien opetusta koskeva kehittämishanke.

Tuetteko viittomakielilakityöryhmän ehdotuksia?

Kyllä.

Mitä muita ajatuksia teillä on työryhmän mietinnöstä ja siihen sisältyvistä ehdotuksista?

Viittomakielilakiin ei ehdoteta otettavaksi erityistä lain seuranta- tai valvontaa koskevaa säännöstä, koska katsotaan olevan riittävää, että jokainen viranomainen valvoo lain noudattamista omalla toimialallaan. Viittomakielen lautakunta katsoo tämän kuitenkin olevan riittämätön mekanismi tosiasiallisen valvonnan toteutumiseen, ja pitää erittäin tärkeänä, että lain toteutumista seuraamaan ja valvomaan perustetaan erillinen viittomakieliasian neuvottelukunta, kuten jo Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa (2010:30) esitettiin.